

ROMA'NIN DOĞU EYALETLERİNDE YEREL KİMLİK VE İMPARATORLUK SADAKATI LOCAL IDENTITY AND IMPERIAL LOYALTY IN THE EASTERN PROVINCES OF THE ROMAN EMPIRE

Burak ERDEM

Mardin Artuklu Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

burakerdem@artuklu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8982-7730

ÖZ

Geliş Tarihi:

21.11.2025

Kabul Tarihi:

10.03.2026

Yayın Tarihi:

26.03.2026

Anahtar Kelimeler

Roma
İmparatorluğu,
Doğu Eyaletleri,
İmparatorluk Kültü,
Sadakat,
Yerel Kimlik.

Keywords

Roman Empire,
Eastern Provinces,
Imperial Cult,
Loyalty,
Local Identity.

Bu makale, Roma İmparatorluğu'nun *Principatus* döneminde Asia, Syria, Iudaea ve Arabia Petraea gibi seçilmiş Doğu eyaletlerinde sadakati, yalnızca siyasi bağlılıkla sınırlı olmayan; ritüel, idari ve ekonomik öğelerin ortak etkisiyle ortaya çıkan çok yönlü bir olgu olarak ele almaktadır. Çalışma, sadakatin imparatorluk kültürü, kent meclisleri, askerî örgütlenme ve *Pax Romana*'nın sağladığı istikrar neticesinde nasıl şekillendiğini göstermektedir. İmparatorluk kültürü, sadakatin ritüel temellerini oluşturmaktadır. Sadakatin idari boyutu, yerel kurumların Roma düzeniyle uyumlu bir işleyiş geliştirmesine dayanmaktadır. Kent meclisleri, hem yerel özerkliği sürdürmüş hem de imparatorluğun mali ve hukukî mekanizmalarını uygulayan kurumsal yapılar hâline gelmiştir. Ekonomik istikrar da sadakatin oluşumunda belirleyici olmuştur. Güvenli yollar, düzenli vergi sistemi ve ticaret ağlarının korunması, halkın Roma yönetimini bir düzen ve refah kaynağı olarak görmesine katkı sağlamıştır. Genel olarak çalışma, Roma'nın Doğu eyaletlerindeki uzun süreli varlığının, farklı toplumsal unsurları bir arada tutabilen esnek ve çok katmanlı bir sadakat anlayışı sayesinde mümkün olduğunu ortaya koymaktadır.

ABSTRACT

This article examines loyalty in selected eastern provinces of the Roman Empire during the Principate period, such as Asia, Syria, Iudaea and Arabia Petraea, as a multifaceted phenomenon that is not limited to political allegiance alone, but emerges from the combined influence of ritual, administrative, and economic elements. The study demonstrates how loyalty was shaped by the imperial cult, city councils, military organisation and the stability provided by the Pax Romana. The imperial cult formed the ritual basis of loyalty. The administrative dimension of loyalty was based on local institutions developing a system of operation compatible with the Roman order. City councils became institutional structures that both maintained local autonomy and implemented the empire's financial and legal mechanisms. Economic stability has also been decisive in the formation of loyalty. Safe roads, a regular tax system and the protection of trade networks contributed to the people viewing Roman rule as a source of order and prosperity. In general, the study demonstrates that Rome's long-term presence in the eastern provinces was made possible by a flexible and multi-layered concept of loyalty that was able to hold together different social and cultural elements.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1827994>

Atıf/Cite as: Erdem, B. (2026). Roma'nın doğu eyaletlerinde yerel kimlik ve imparatorluk sadakati. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 16(1), 110-124.

Giriş

Roma İmparatorluğu'nun Doğu eyaletleri, hem coğrafi çeşitliliği hem de kültürel çoğulluğu bakımından imparatorluk yönetiminin sınıdığı en karmaşık bölgelerden birini oluşturuyordu. Asia'dan Syria'ya (Suriye), Roman Arabia'dan (Arabistan) Mezopotamya'ya kadar uzanan bu geniş bölge, Roma'nın askerî fetihlerinden sonra bile kendi dinsel geleneklerini, yerel kurumlarını ve kent kimliklerini büyük ölçüde koruyabilmişti. Bu nedenle Roma hâkimiyetinin Doğu'da nasıl kalıcı hâle geldiği sorusu, eskiçağ tarih yazımında yalnızca siyasi bir mesele değil, aynı zamanda kültürel irade, kimlik uyumu ve askerî kapasite meselesi olarak ele alınmıştır. Oysa imparatorluk otoritesi, yerel elitlerin katılımı, dinsel pratiklerin yeniden çerçevelenmesi ve kamusal sadakat gösterileriyle üretilmiştir. Bu makale, Roma'nın Doğu eyaletlerinin tamamını kapsama iddiasında olmadığından *Principatus* döneminde Asia, Syria, Iudaea (Yahudiye) ve Arabia Petraea gibi seçilmiş bazı eyaletlerde imparatorluk sadakati kavramının nasıl biçimlendiğini ve bu sadakatin yerel kimliklerle nasıl kesiştiğini incelemektedir. Çalışma, kavramsal bir çerçeve sunmanın yanı sıra imparatorluk kültürleri, idari uyum, ekonomik düzen, ordu ve kriz dönemlerinde sadakat söyleminin dönüşümü gibi somut tarihsel bağlam üzerinden değerlendirilecektir.

Roma barışının (*Pax Romana*) ideolojik ve toplumsal işlevi, Doğu eyaletlerindeki sadakatin temel çerçevesini oluşturur. Roma'nın Doğusu'nda düzen; zorunlu itaate değil, aslında idari uzlaşmaya dayanıyordu (Sartre, 2005: 254). İmparatorluk, farklı halkları birleştiren hukukî ve sembolik mutabakat sistemi (*imperial consensus*) inşa etmişti (Ando, 2000: 62). Roma barışının ideolojik boyutu, antik yazarların aktarımlarında da görülmektedir. Romalı tarihçi Tacitus, Augustus (MÖ 27 - MS 14) dönemini aktarırken imparatorun düzeni barış ile kurduğunu belirtir (Tacitus, *Annales*, I, 2). Bu ifade, imparatorluk otoritesinin sadece askerî güçle değil, aynı zamanda düzen ve istikrar söylemiyle meşrulaştırıldığını ortaya koymaktadır. Diğer bir Romalı tarihçi Cassius Dio'nun Augustus dönemiyle ilgili aktardığı anayasal tartışmalar (Cassius Dio, *Rhomaika*, LII, 1-40), eyaletlerin sert müdahaleler yerine düzenli idare ve yerel işleyişin korunması yöntemiyle yönetilmesi gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. Bu anlatım, Roma egemenliğinin sürekliliğinin yalnızca güçle değil, yönetsel istikrarla sağlandığını düşündürmektedir. Öte yandan Roma'ya sadakat, bireylerin ya da kentlerin ritüeller ve kamusal hizmetler aracılığıyla eyleme dönüştüğü bir bağlılık biçimiydi. Roma barışı, yalnızca askerî zaferlerin değil, aynı zamanda imparatorluğun ideolojik başarısının da bir ürünüydü. Güvenlik, refah ve adalet, tebaayı imparatorluk düzenine gönüllü olarak bağlayan başlıca etkenlerdi (Bowersock, 1957: 144).

Doğu eyaletlerindeki yerel kimliklerin Roma sistemiyle ilişkisi, genellikle Roma'nın kültürel asimilasyonu tartışmaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak Roma'nın Doğusu'nda kimlikler bastırılmamış, aksine Roma yönetimi içinde yeniden tanımlanarak devam etmiştir (Millar, 1993: 15). Syria kentlerinde Roma kimliğinin yerel geleneklerle çatışmadığı, tam tersine yerel halkların Roma temsilcilerini aktif biçimde benimsediği bilinmektedir (Butcher, 2003: 111-115). Bu durum, Roma'nın Doğu eyaletlerinde kültürel melezlik olarak tanımlanabilecek bir yönetim biçimi geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Doğu eyaletlerinde sadakat yalnızca politik bağlılık değil, aynı zamanda medeniyet katılımı anlamına da gelmekteydi (Woolf, 2022: 5).

İmparatorluk kültürü, bu uzlaşmanın ritüel ve sembolik boyutunu temsil eder. Bu kültürler, yalnızca siyasi sadakatin ifadesi değil, imparatorluğun bütün yapısını meşrulaştıran ritüel bir bilgi sistemiydi (Price, 1984: 119). İmparatora adanmış tapınaklar, festivaller ve yazıtlar, halkın Roma düzeniyle bütünleşmesini sağlayan kamusal pratiklerdi. Roma'da sadakat bir duygu değil, aslında bir eylemdi ve bu eylem, imparatorun tanrısal meşruiyetini her yıl yeniden üretti. Doğu'daki yerel tanrılarla imparator kültürünün birleşmesi, dinsel melezliğin Roma tarafından teşvik edilmiş olabileceğini göstermektedir. Bu açıdan imparatorluk kültürü, yerel toplumların Roma otoritesine kendi dinsel dilinde katılımını mümkün kılan bir ritüel arabuluculuk işlevi görmüştür.

Sadakata, Doğu eyaletlerinde aynı zamanda hukukî ve ahlâkî bir kategori olarak da şekillenmiştir. Roma'nın evrensel düzen fikrini pekiştiren vatandaşlık hakkı, Roma'ya bağlılığın hem hukukî hem de sembolik göstergesidir (Sherwin-White, 1996: 392). Doğu eyaletlerinde vatandaşlık, yalnızca bir statü değil, aynı zamanda imparatorluk düzenine katılımın en etkin biçimiydi (Ando, 2000: 90-92). Roma toplumunda imparatorluk düzenine itaat, kişisel onur ve saygınlığın bir göstergesi olarak kabul edilmekteydi (Lendon, 1996: 16). Söz konusu onur etiği, Roma'nın sadakat anlayışını hukuk, ahlâk ve din arasında bir bütün haline getirmiştir.

Roma sadakatının üretiminde belirleyici rol oynayan diğer bir unsur da askerî güçtü. Roma ordusu yalnızca savaş aracı değil, aynı zamanda imparatorluk kimliğini taşıyan toplumsal bir kurumdu (Campbell, 2002: 11). Disiplin, yemin ve hizmet, askerler için Roma'ya bağlılığın somut ifadeleriydi. Roma, sadakati yalnızca savaşla değil, askerî topluluklar ve koloniler aracılığıyla gündelik hayatın içine yerleştirerek üretmiştir. Bunun yanı sıra yerel yardımcı

birlikler, Roma'nın Doğu seferlerinde yer alarak Roma ideolojisini sahada temsil etmiştir (Fratantuono, 2017: 76).

Ekonomik düzen ise sadakatın maddi temelini oluşturmaktaydı. Roma barışının toplumsal sürekliliğini sağlayan etken ideolojik değil, ekonomik refahı (Rostovtzeff, 1926: 152). Vergi sisteminin adil işlenmesinin sağlanması, yolların güvenliği ve ticaretin serbestliği, imparatorluk otoritesine duyulan güveni pekiştirmekteydi. Ekonomik istikrar, Roma'ya bağlılığı yalnızca zorunluluk değil, rasyonel bir tercih haline getirmiştir (Jones, 1937: 54-57). Bunlarla birlikte Roma'nın yol ağları, köprüler, mil taşları gibi mühendislik faaliyetleri sadece mimari değil, aynı zamanda siyasi simgelerdi. Her bir taş, adeta imparatorluğun görünür hâkimiyetinin bir işaretine dönüşmüştü (Isaac, 1998: 233-235).

Sadakatin sınırları en açık biçimde, Roma'nın Yahudi topluluklarıyla ilişkilerinde gözlemlenir. Roma Yahudiliğe geniş bir hoşgörü tanımış, ancak bu özgürlük siyaseten denetim altında tutulmuştur. Roma, dini sadakati değil, politik itaati gözeterek hoşgörüyü sadakatın teminatı hâline getirmiştir (Smallwood, 1976: 311). Bu durum, Roma'nın Doğu eyaletlerindeki genel yönetim anlayışını da yansıtır. Roma'ya göre dini çoğulluk, düzeni tehdit etmediği sürece sorun değildi. Roma için inanç değil uyum önemliydi ve sadakat, dini değil tamamen yönetseldi. Yahudi tarihçi Iosephus'un anlatımında (Iosephus, *Bellum Judaicum*, 2.390-2.392) Roma'ya itaat Tanrı'nın takdiriyle ilişkilendirilir. Bu ifade, Roma sadakatının dini ve siyasi sınırlarının ne kadar geçirgen olduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede Roma'nın Doğu eyaletlerinde sadakat, tek boyutlu bir itaat ilişkisi olarak değil, çok katmanlı bir toplumsal mekanizma olarak anlaşılmalıdır. Roma yönetimi, yerel hanedanları, kent meclislerini, orduyu ve imparatorluk kültürünü birbiriyle uyumlu biçimde işleterek sadakati hem pratik hem sembolik olarak kurumsallaştırmıştır. Bu sadakat biçimi, kimi zaman krizlerle sekteye uğramış olsa da her seferinde yeniden tanımlanarak etkisini sürmüştür. Roma'nın Doğusu'nda sadakat, zamanla ideolojik bağlılıktan kültürel aidiyete dönüşmüştür. Roma'nın merkezi otoritesi sona erdikten sonra bile, imparatorluğun düzen, onur ve temsil kavramları Doğu Roma İmparatorluğu idaresi ve yerel şehir kültürlerinde yaşamaya devam etmiştir.

Özetle, Roma'nın Doğu eyaletleriyle ilgili yapılan çalışmalarda genellikle ya imparatorluk kültürü ya yerel elitlerin uyumu ya da belirli isyan hareketleri gibi tematik alanlara odaklanılmıştır. Bununla birlikte, sadakat kavramını yerel kimlik, dinsel pratikler ve idari uyum bağlamında bütüncül bir çerçevede ele alan çalışmalar sınırlıdır. Hazırlanan çalışma, Doğu eyaletlerinde imparatorluk sadakatının tek yönlü bir baskı ilişkisi değil, çok katmanlı bir siyasal müzakere süreci olduğunu ileri sürerek literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. İmparatorluk kültürü, yönetsel uyum ve kriz anları, Roma egemenliğinin sürekliliğini sağlayan mekanizmaların daha bütünlüklü biçimde anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, Roma'nın Doğu politikalarını yalnızca merkezi kontrol perspektifinden değil, yerel unsurların da katılımını hesaba katan bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, Roma İmparatorluğu'nun *Principatus* döneminde Doğu eyaletlerindeki yerel kimlik ve sadakat olgusu; ritüel, idari, ekonomik, askerî unsurların etkileşimi çerçevesinde tarihsel analiz yöntemi ile ele alınmaktadır. Makalede, antik dönem kaynakları ile modern tarihçilerin çalışmaları birlikte değerlendirilerek karşılaştırmalı bir inceleme yapılmaktadır. Çalışmanın birincil kaynaklarını, antik yazarlar Tacitus, Cassius Dio, Iosephus ve Ammianus Marcellinus'un aktarımları oluşturmaktadır. Söz konusu aktarımlar, Roma'nın Doğu eyaletlerindeki yönetim anlayışını, sadakati oluşturan öğeleri ve kriz dönemlerindeki dönüşümleri doğrudan yansıtmalarıyla birlikte Roma ideolojisinin ve imparatorluk meşruiyetinin nasıl tesis edildiğinin anlaşılabilmesi bakımından da oldukça önemlidir. Modern kaynaklar kısmında ise imparatorluğun Doğu politikaları, imparatorluk kültürü, yerel kimlikler ve sadakat ilişkileri üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Özellikle imparatorluk ideolojisi, ritüel, sadakat ve idari uyum konularında araştırma yapan tarihçilerin yaklaşımları, antik yazarların aktardıklarıyla karşılaştırılarak değerlendirilmektedir.

Çalışma, betimleyici bir anlatımın ötesinde kavramsal analiz yöntemini kullanarak sadakat, yerel kimlik ve imparatorluk düzeni gibi kavramların Doğu eyaletlerinde nasıl yeniden tanımlandığı ve uygulamaya geçirildiğini sorgulamaktadır. Bu bağlamda imparatorluğun Doğu'daki hâkimiyetinin sürekliliği, birbirini tamamlayan yapısal öğeler üzerinden değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, Roma'nın Doğu eyaletlerinde sadakatın, baskı ile elde

edilmiş egemenlik ilişkisinden ziyade, yerel halklarla kurulan çok boyutlu bir uzlaş süreci olarak şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bulgular

İmparatorluk Kültü ve Sadakat

Roma İmparatorluğu'nun Doğu eyaletlerinde sadakatin en görünür ve etkili ifade biçimi, imparatorluk kültürüydü. İmparatorluk kültürü yalnızca politik bağlılığın sembolik bir aracı değil, aynı zamanda imparatorluk düzenini anlamlandıran bütüncül bir ritüel sistemiydi (Price, 1984: 7-9). Hatta imparatorluk kültürü, eyalet sakinleri için oldukça önemli bir hal almış ve kentlerin gelişiminde önemli rol oynamıştı (Mitchell, 1993: 100). Bu kültürde imparatorun tanrısallaştırılması, hem dünyevi otoritenin hem de dinsel düzenin temsiline dönüşmüştü. İmparatorun onuruna kesilen kurbanlar, düzenlenen oyunlar ve festival törenleri, hem şehirlerin hem de bireylerin Roma düzeniyle kurduğu ilişkiyi somutlaştıran kamusal sahnelerdi. Bu ritüellerde yer alan imparatorun adının anılması, tapınaklarda *genius Augusti*'ye yapılan adaklar, rahiplik unvanları ve yazıtlardaki övgüler, sadakatin görünür hâle geldiği alanlardı. Dolayısıyla Doğu eyaletlerinde Roma'ya bağlılık, duygusal bir itaat değil, ritüelleştirilmiş bir düzen onayı biçiminde yaşanmıştır (Price, 1984: 30-31). İmparatorluk kültürü, imparatorları insanüstü bir güç haline getirdiği için Roma'ya itaat ve sadakat bir anlamda kaçınılmaz oluyordu (Maier, 1995: 711). Antik dünyada din, içsel duygudan ziyade kamusal eylem olduğundan imparatorluk kültürünü anlamak için, Roma tebaasının neye inandığına değil, ne yaptığına bakmak gerekmektedir. Doğu eyaletlerinde sadakat, bireysel vicdanın konusu olarak değil, toplumun kendi düzenini imparatorun adıyla yeniden kurduğu ortak bir ritüel olarak ortaya çıkmaktadır (Sartre, 2005: 254).

İmparatorluk döneminin başlangıcıyla birlikte Asia Eyaleti'nde Augustus kültürü kısa sürede yaygınlaşmıştır. İmparator, Asia ve Bithynia eyaletlerinin Ephesus (Efes) ve Nikaia (İznik) gibi gözde kentlerinde Roma'ya ve tanrılaştırılmış babası Julius Caesar'a adanmış tapınakların kurulmasına izin vermişti. Bununla birlikte Yunan halklarının yoğunlukta yaşadığı Pergamon (Bergama) ve Nikomedeia'da (İzmit) kendisi için imparatorluk kültürü kurulmuştu (Mitchell, 1993: 101). Tacitus, Asia Eyaleti'ndeki kentlerin Tiberius (MS 14-37) adına tapınak inşa etme talebi konusunda, aralarında rekabet oluştuğunu kaydeder (Tacitus, *Annales*, IV, 37). Bu anlatım, imparatorluk kültürünün yerel kentler tarafından kamusal sadakat göstergesi olarak benimsediğini ortaya koymaktadır. Merkezi yönetim ile eyaletler arasındaki etkileşimin korunmasında özellikle imparator kültürü büyük önem taşımaktaydı. Birçok kent, imparator adına tapınaklar inşa etmişti. Özellikle Asia Eyaleti kentleri, bu tapınakların en görkemlisine sahip olmak ve *Neokoros*¹ (tapınak koruyucusu) unvanını almak için yarış halindeydi. İmparatorluk kültürü, imparatorluğa aidiyet ile yerel dini pratiklerin bir arada var olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra Roma egemenliği altında bütünleşme sağlandığı gibi yerel kimliklerin ve kültürlerin varlıklarını sürdürmelerine de olanak sağlamıştır (Martin, 1995: 718-719). İmparatora yönelik bu dinsel kült uygulaması, eyaletlerin neredeyse tamamında görülür; ancak tek tip bir kültürden bahsetmek mümkün değildir. Her kentin kendi imparator kültürü bulunuyordu ve başta ritüeller olmak üzere bayram günlerinde bile farklılık söz konusuydu. Mesela Asia Eyaleti'nde Augustus'un doğum günü yılın resmi başlangıcı kabul edilirken bir başka eyalette başlangıç tarihi farklı olabilmekteydi (Morley, 2010: 118).

Judaea'da ise Augustus, yönetimi Herod'a bırakmış ve Herod'un topraklarını genişletmesine olanak sağlamıştı. Bu nedenle Herod, Roma'ya sadık bir yerel kral olarak Augustus'un onuruna Roma amfiteyatrosu inşa ettirip tüm Yahudilerden imparatora bağlılık yemini etmelerini istemişti. Herod'un bu talebi, Yahudi dini yasalarıyla çelişiyordu; ancak kendisi, kamusal olarak olmasa da özel hayatında imparator kültüne doğrudan bağlıydı (Hall, 1996: 321).

İmparatorluk kültürünün Roma hukuk düzeniyle birlikte değerlendirilmesi de mümkündür. Ritüel pratikler, yalnızca inanç değil, aynı zamanda yasal sadakat üretmişti. İmparatorun tanrısallaştırılması, siyasi otoriteye kutsallık kazandırırken ritüel katılım da imparatorluk hukukuna gönüllü rızanın göstergesiydi (Ando, 2000: 81).

¹ *Neokoros*, kutsal bir alanın ya da binanın ihtiyaçlarını gidermek üzere görevlendirilen sorumlu kişiyi tanımlamak için kullanılmaktadır. MS 1. yüzyıl itibarıyla bu ünvan, bir topluma ya da bir kente verilmeye başlanmıştır. Söz konusu ünvanın kent için kullanımı Asia kökenli bir uygulamadır. *Neokoros* ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Güngörmüş & Üreten, 2017: 97-109; Yurtsever, 2015: 1-16)

Roma'ya sadakat, bu nedenle hem tanrısal düzene hem hukuka itaat anlamına gelir ve ritüel, bu iki alanın kesiştiği noktada yer alır (Price, 1984: 101). Bu kültürler, toplulukların işleyişinde de oldukça önemliydi. Özellikle imparator kültürünün rahiplikleri, erkek veya kadın yerel elitler tarafından oluşuyordu. Rahiplik yapan erkeklerin çoğunlukla kent meclisi üyesi oldukları da bilinmektedir (Slootjes, 2009: 420). Yüksek ödemeler neticesinde üye olunabilen bu meclislerin önemli bir amacı da imparator kültürünü örgütlemek ve sürdürmekle birlikte eyalette meydana gelen sorunları tartışıp gerektiğinde imparatorun huzuruna elçi göndermekti (Martin, 1995: 718).

Bu açıdan bakıldığında, imparatorluk kültürü Doğu eyaletlerinde toplumsal ve siyasal bir düzenleme mekanizması işlevi görmüştü. Roma otoritesi, ritüel aracılığıyla yerel düzene sızmış, yerel kimlikler de kendi kültürel dillerinde Roma sadakatini üretmişti. Sadakat, bireylerin inancında değil, şehirlerin törenlerinde, festivallerde ve tapınaklarda görünür hale gelmişti. Böylece imparatorluk kültürü, Doğu eyaletlerinde Roma hâkimiyetini dayatan değil, yerel toplulukların Roma düzenini yeniden kurduğu bir temsil biçimine dönüşmüştür.

Yerel Kimlik ve İdari Uyum

Roma İmparatorluğu'nun Doğu eyaletlerinde yerel kimlikler, fetih sonrasında yok edilmek yerine, imparatorluk düzenine uyum sağlayacak biçimde yeniden tanımlanmışlardı. Roma Doğusu'ndaki bu süreç asimilasyon değil, imparatorluğa dahil olma olarak tanımlanabilir (Millar, 1993: 12). Roma egemenliği altında yerel diller, dinler ve kurumlar varlıklarını sürdürmüş; fakat bunlar Roma hukukunun ve imparatorluk yönetiminin sınırları içinde yeniden işlevlendirilmişti. Bu durum, Roma'nın Doğu eyaletlerinde idari uyum olarak adlandırılacak özgün bir denge yaratmıştı. Roma yönetimi, yerel kültürleri bastırmak yerine, onları imparatorluk meşruiyetinin araçları hâline getirdi (Millar, 1993: 15). Yerel sadakatler ve aidiyetler, özellikle eski kentsel kültürleri ve ayırt edici gelenekleriyle Doğu eyaletlerinde olmak üzere, Roma İmparatorluğu boyunca varlığını sürdürmüştür (Mattingly, 2024: 298). Roma ideolojisinin temel amacı, tebaası arasında mutlak bir uyum yaratmak değildi. Onların çeşitliliğini ortadan kaldırmadan, yüksek bir sadakat ve toplumsal dayanışmaya sahip bir imparatorluk haline gelmekti. Doğu eyaletlerinin toplum yapısının ve kültürünün, Roma'nın egemenliğiyle birlikte çok fazla değişmemesinin bir diğer sebebi de bölge halklarının köklü kültürel bir geçmişe sahip olmalarıydı (Morley, 2010: 116-121).

Doğu eyaletlerindeki Roma kimliği, yerel halklar tarafından etkisiz biçimde değil, aktif bir kültürel seçicilikle benimsenmişti (Butcher, 2003: 98). Doğu kentlerinde Roma etkisi, doğrudan asimilasyondan çok, yerel toplulukların kendi geleneksel kurumlarını Roma formuna uyarlamalarıyla gerçekleşmiştir. Kent meclisleri, tiyatrolar, forumlar ve tapınaklar, hem Yunan-Helenistik hem de Roma geleneğine ait biçimlerin kaynaştığı alanlardı. Bu kültürel birleşim; Roma'nın kültürel hegemonyası değil, yerel toplumların kendi kimliklerini imparatorluk diliyle ifade etme yeteneğiydi (Butcher, 2003: 102-104). Roma mimarisi, ikonografisi ve idari terminolojisi, yerel temsil biçimleriyle bütünleşmiş, sonuçta Roma'ya ait ama aynı zamanda yerel ara ara kimlikler doğmuştur (Butcher, 2003: 110). Roma egemenliğinin eyaletlerde yarattığı etki, yerel halkları ortak bir kültür ve yaşam tarzı içine çekerek yaşam standartlarını yükseltmek ve imparatorluğun siyasal ve toplumsal yaşamına katılmalarını mümkün kılmıştır. Roma medeniyeti, ihraç edilebilir bir değer olarak görülmüş ve Roma yaşam tarzını tam anlamıyla benimseyen bir yerlinin Roma toplumunun tam üyesi olarak kabul edilebileceği varsayılmıştır (Morley, 2010: 106-109).

Doğu eyaletlerinde kimlik dönüşümünün en somut göstergesi, kent aristokrasisi ile imparatorluk yönetimi arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinde görülür. Yerel elitler, imparatorluk kültürünü sivil bir onur biçiminde temsil ederek idari uyumun toplumsal temellerini güçlendirmişti (Davenport, 2019: 87). Romalılaştırılan bu yerel elitler, Roma yönetiminin güvenliğine yalnızca sadakatleriyle değil, aynı zamanda imparatorluğun yerel politikalarını etkili bir şekilde desteklemeleriyle katkı sunmuştu. Özellikle yerel elitler arasında baskın siyasal ve kültürel güç konumunda olan Roma, imparatorluk sakinlerinin etnik ve kültürel kimliklerini kolaylıkla şekillendirebilmişti (Lomas & Gardner & Herring, 2013: 1). Böylece Roma, yerel aristokrasiyi kendi çıkar sistemine dâhil ederek imparatorluk otoritesini toplumsal ağlar aracılığıyla yeniden üretmişti. *Principatus* döneminde, yerel elitler arasındaki güç mücadelelerinde eyaletlerin sömürülmesine de son verilmişti. Bu yeni siyasal düzen, merkezi otoritenin gücünü eyaletlerde fazlasıyla hissettirmiş, iç çatışmaları önleyerek eyaletlerin mali ve idari istikrarını bir anlamda güvence altına almıştı (Martin, 1995: 716). MS 6 yüzyılda Iudaea eyalet haline getirildiğinde bölgenin refahı artmıştı. Bu refah, en çok ekonomik iyileşmeden fayda sağlayan halkın Roma'ya olan bağlılığını güçlendirmişti (Hall, 1996: 330). Bununla birlikte Doğu eyaletlerinde yaşayan halklar kendilerini

Romalı olarak adlandırabiliyor ve aslında pratikte Romalı oluyordu. Romalılık, doğum ya da etnik kökenden ziyade, değişen ve sürekli değişim halinde olan kültürel bir kimlik haline dönüşmüştü. Bu da aidiyet biçimi olarak kabul görmekteydi (Lomas & Gardner & Herring, 2013: 4). Dolayısıyla eyaletlerde yaşayan halkların merkezi yönetime karşı sadakatlerine güvenilmemesi için bir neden yoktu (Morley, 2010: 106). Ayrıca Roma'ya önemli hizmetlerde bulunan kişilere ödül olarak vatandaşlık hakkı verilmekteydi (Aytüre, 2021: 537). Bu nedenle imparatorluk genelinde Roma vatandaşlığı, sosyal statüyü arttırdığı gibi imparatorluk hizmetinde yükselmenin de önünü açıyordu. Öyle ki MS 2. yüzyılın ortalarında Roma Senatosu'ndaki senatörlerin neredeyse yarısı artık Doğu eyaletlerinden gelmekteydi (Maier, 1995: 708). Roma yönetiminin yerel elitlere sağladıkları hak ve ayrıcalıklar, Roma'ya yönelik sadakati pekiştirmiştir. Bununla birlikte yerel elitler, itaatın bir göstergesi olan vergi toplanma sürecinde ve güvenliğin sağlanmasında da aktif rol almıştır (Aytüre, 2021: 542).

Roma'nın yeniden düzenlemelerine rağmen, Roma'nın doğal politikası gereği başta Iudaea olmak üzere diğer eyaletlerde yerel yöneticilerin görevleri ve imkânları korunmuştu (Hall, 1996: 321). Doğu eyaletlerindeki kent meclisleri yalnızca yerel karar organları değil, aynı zamanda Roma'nın mali ve adli mekanizmalarının taşıyıcılarıydı (Jones, 1937: 142-145). Kent meclisleri; imparatorluk vergilerinin toplanması, kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve törenlerin düzenlenmesi gibi işlevlerle Roma idaresinin fiili uzantısına dönüşmüştü. Kent yurttaşları Roma kanunlarına göre hareket ettikleri ölçüde, hem yerel kimliklerini koruyabiliyor hem de imparatorluk düzenine katkıda bulunabiliyorlardı.

Roma yönetiminin yalnızca kuvvet kullanımında değil, hukuk yoluyla sadakat üretiminde de başarılıydı. İmparatorluğun hukukî sistemine dahil olan şehirler, kendi yerel yasalarını Roma hukuku içinde yeniden tanımlayarak bir tür ikili vatandaşlık durumuna ulaştılar. Bu süreç, Roma'nın yerel kurumlara doğrudan müdahalesini gerektirmeden rızaya dayalı bir idari bütünleşme sağladı (Ando, 2000: 61).

Bu düzenin tarihsel kökleri, Cassius Dio'nun aktarımlarında görülebilmektedir. Dio'nun Augustus dönemine ilişkin değerlendirmeleri (Cassius Dio, *Rhomaika*, LII, 1-40), özgür kentlerin geleneklerine belirli ölçülerde saygı gösterilmesinin imparatorluk yönetiminin bir parçası olarak uygulandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Roma yönetimi, yerel kurumları tamamen ortadan kaldırmak yerine onları kendi düzeni içinde yeniden işlevlendirmiştir. Iosephus'un, Agrippa II'nin ne olursa olsun Roma'ya karşı savaşmayacağı şeklinde bir ifadesinin olduğunu aktarması (Iosephus, *Bellum Judaicum*, 2.402), sadakatin zorunluluk değil, aslında pragmatik bir tercih olduğunu göstermektedir.

Roma'nın Doğu eyaletlerinde, yerel tanrıların imparatorluk kültürle bütünleşmesi, kimlik dönüşümünün en etkili aracıydı. Kentler, imparatorluk düzenine katılımlarını tapınak adakları, imparatorluk festivalleri ve rahiplik görevleriyle görünür hâle getiriyordu. Bu durum yerel dindarlığın Roma biçiminde yeniden ifadesi olarak tanımlanmaktadır (Sartre, 2005: 266). Bu çerçevede sadakat, ne salt siyasal bir bağlılık ne de zorunlu bir ibadet biçimidir. Aksine, yerel kimliklerin Roma sistemiyle ritüel bir diyalog kurmasının ifadesidir. Roma'nın Doğu eyaletlerinde uyguladığı bu uyum stratejisi, zamanla toplumsal bir ortak kültür üretti. II. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Yunanca, Latince ve Arapça yazıtlar aynı şehirde yan yana bulunabiliyordu. Bu çok dillilik, Roma hâkimiyetinin değil, Roma çerçevesinde var olma iradesinin bir göstergesiydi (Millar, 1993: 211). Roma düzeni, yerel halklara kendi geleneklerini sürdürme olanağı tanırken onları imparatorluk ideolojisinin sembolik diline katılmaya da teşvik ediyordu. Bu sayede, Doğu eyaletlerinde sadakat, gönüllü katılım ve kültürel devamlılık arasında bir dengeye ulaşmıştı.

Ekonomik Düzen ve Sadakatin Maddi Temelleri

Roma İmparatorluğu'nun Doğu eyaletlerinde sadakatin yalnızca ideolojik veya dinsel biçimlerle değil, aynı zamanda ekonomik istikrar ve refah aracılığıyla üretildiği görülür. Roma hâkimiyetinin sürekliliğini sağlayan en önemli unsurun barışın sağladığı maddi güvence olduğu vurgulanmaktadır (Rostovtzeff, 1926: 29). *Pax Romana*, yalnızca savaşızsızlık hali değil, aynı zamanda ekonomik üretimin ve ticaretin ön koşuluydu.

Modern tarihçilerin ekonomik sadakat olarak ifade ettikleri olgu, antik metinlerde de açıkça gözlemlenebilir. Cassius Dio'nun Traianus (MS 98-117) dönemine ilişkin anlatımı (Cassius Dio, *Rhomaika*, LXVIII, 1-33), Doğu eyaletlerinin askerî ve idari düzenlemelerle yeniden yapılandırıldığını göstermektedir. Ancak ekonomik refahın ayrıntılı betimi, antik kaynaklardan çok modern tarihçilerin analizlerine dayanmaktadır. Genel çerçevede değerlendirildiğinde, Roma barışının ekonomik getirisi olduğu kadar, sadakatin de ekonomik rasyonelliği söz

konusuydu. Nitekim Iosephus'un anlatımında (Iosephus, *Bellum Judaicum*, 2.402), Roma egemenliği düzen ve güvenlik bağlamında değerlendirilmekte; bu bağlam ticaret ve kamusal istikrarla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla Roma, Doğu'da yalnızca siyasi değil, aynı zamanda ekonomik bir güvenlik ağıydı.

Pax Romana, imparatorluk ekonomisi üzerinde olumlu etkiler yaratmış ve imparatorluğun refah seviyesini zirveye taşımıştı. İmparatorluk, geniş bir ekonomik bölge oluşturarak siyasi sistemin ihtiyacı olan gelirleri sağlıyordu (Maier, 1995: 711). Bu ekonomik barış, imparatorluk tebaasında Roma düzenine karşı rasyonel bir sadakat duygusu yarattı. Roma yönetimi, refahın teminatı olarak algılanıyordu. Roma'ya bağlılık, günlük hayatın düzeninden doğan bir alışkanlığa dönüşmüştü (Rostovtzeff, 1926: 32). Kentler; vergi toplama, pazar düzenleme ve kamu işlerini finanse etme görevleriyle imparatorluk maliyesinin taşra düzeyindeki taşıyıcılarıydı. Bu nedenle sadakat, yalnızca siyasal bir bağlılık değil, ekonomik bir işbirliği pratiği olarak da şekillenmiştir. Roma yönetimi, Doğu eyaletlerindeki mali denetimini yerel kent meclisleri aracılığıyla yürütmüştür (Jones, 1937: 143-145). Vergiler, imparatorluğun propogandası için toplanıyor, iç güvenliği sağlayan ordu ve imparatorluğun dış tehditlere karşı koruyucuları finanse ediliyordu (Hall, 1996: 321). Roma yönetimi, eyaletleri özel vergi tahsildarlarının gaspından arındırarak vergilendirme, özel mülkiyetin korunması, ekonomik faaliyet özgürlüğü gibi alanlarda bir anlamda koruma altına almış; hem yerel elitleri hem de yurttaşları imparatorluk yönetimine güven duymalarını sağlamıştı (Maier, 1995: 710). Bu uygulama, hem yerel özerklik duygusunu korumuş hem de Roma'ya karşı gönüllü bir iş birliği yaratmıştır. Vergilerin adil ve düzenli biçimde toplanması, halk nezdinde Roma yönetimine duyulan güvenin temelini oluşturmuştur. Woolf, ekonomik iş birliğini Roma sadakatinin görünmeyen kamusal dili olarak değerlendirir. Ona göre Doğu eyaletlerindeki vergiler, yollar ve kamu harcamaları yalnızca idari araçlar değil, Roma kimliğinin maddi göstergeleriydi (Woolf, 2022: 142).

İmparatorluk ideolojisinin en önemli gücünden biri, ekonomik istikrarın imparator otoritesiyle özdeşleşmesidir. Roma, adaletli vergi politikaları, kamu harcamaları ve imar faaliyetleriyle refahın meşruiyetini sağlamıştır. Ando'nun ifadesiyle, ekonomik düzen, sadakatin en görünmez ama en kalıcı biçimidir (Ando, 2000: 94). Bu nedenle, Doğu eyaletlerinde imparatora duyulan bağlılık, yalnızca ritüellerde değil, pazar yerlerinde ve ticaret yollarında da hissedilmiştir.

Roma'nın Doğu eyaletlerinde inşa ettiği yollar, köprüler, su kemerleri ve limanlar yalnızca ekonomik işlev görmedi; aynı zamanda imparatorluk varlığının görsel ve pratik sembolleriydi. Bu yollar, Roma yönetiminin görünür çizgileriydi (Isaac, 1998: 54). Roma mühendisliği, idari kontrolün maddi temellerini oluştururken aynı zamanda Roma'nın düzen ve refah ideolojisini somutlaştırıyordu. Mil taşlarında, köprü kitabelerinde veya yol ağlarının merkez noktalarındaki imparator adları, halkın gündelik yaşamında Roma otoritesinin sürekli hatırlatıcılarıydı (Isaac, 1998: 58-59).

Roma yolları aynı zamanda siyasi bütünleşmenin de aracıydı. Özellikle Syria ve Roman Arabia'da mil taşları üzerindeki imparator adları, Roma gücünün coğrafyaya işlenmiş sembolleriydi. Bu altyapı ağı, hem mal akışını hem de imparatorluk ideolojisinin dolaşımını sağlıyordu. Isaac, bu durumu taşlaşmış sadakat olarak tanımlamaktadır. Ona göre Roma, yollarını yalnızca taşla değil, ideolojik anlamla inşa etmiştir (Isaac, 1998: 64).

Roma, yol ağlarını askerî kontrol dışında, tarımsal ve ticari hareketliliği kolaylaştırmak için kullanmış; böylece ekonomik refah, Roma hâkimiyetinin doğal sonucu olarak algılanmıştır. Bu politikalar, yerel halkın Roma barışını somut faydalarla özdeşleştirmesini sağlamış, sadakat ideolojisini günlük yaşamın ekonomik dokusuna yerleştirmiştir (Mitchell, 1993: 178).

Roma'nın ekonomik sisteminin bir diğer unsuru, eyaletlerin üretim potansiyelinin yeniden düzenlenmesiydi. Özellikle Roman Arabia'da tarımsal üretim, Roma kontrolü altında örgütlenmişti. Bu da bölgelerin imparatorluk tahıl ve ticaret ağının güvenli dayanakları hâline gelmesini sağlamıştı. (Rostovtzeff, 1926: 73). Bunun sonunda Doğu eyaletleri, Roma ekonomisinin yalnızca hammadde sağlayıcısı değil, aynı zamanda refahın ortak paydaşı konumuna yükselmişti. Söz konusu katılım, halkın gözünde Roma yönetimini bir düzen ve refah kaynağı hâline getirdi. Roma yönetimi artık uzak bir otorite değil, günlük hayatın düzenleyicisi olarak algılanıyordu. Bunun yanı sıra Syria'daki ticaret kentlerinde bulunan yazıtlar ve sikkeler, imparatorun refah getiren figür olarak tasvir edildiğini gösterir. Roma imajı, yerel para birimleri aracılığıyla halka refahın garantörü olarak sunulmuştu. Böylece ekonomi, imparatorluk ideolojisinin en erişilebilir propaganda biçimi hâline geldi. Butcher, bu durumu görsel ekonomi olarak tanımlamaktadır (Butcher, 2003: 86-188).

Aynı şekilde, ekonomik refahın sürekliliği imparatorlara duyulan sadakatin dalgalanmalarını da açıklamaktadır (Rostovtzeff, 1926: 85-86). Kriz dönemlerinde, örneğin III. yüzyılın ortalarındaki enflasyon ve güvenlik sorunları sırasında halkın Roma'ya olan bağlılığı zayıflamış; ancak düzen yeniden sağlandığında sadakat duygusu da hızla geri dönmüştür. Bu, Roma'nın Doğu eyaletlerinde sadakatin yalnızca ideolojik değil, pragmatik bir boyuta sahip olduğunu gösterir ki halk, Roma düzenini ekonomik güvenlikle özdeşleştiriyordu. Roma, ekonomik istikrar sağladıkça halkın rızasını kazanmış; halkın iş birliği sürdükçe Roma barışı kalıcı hâle gelmiştir. Bu döngü, imparatorluk yönetiminin en dayanıklı meşruiyet formunu oluşturmuştur. Doğu eyaletlerinde sadakat, bu nedenle yalnızca politik bir erdem değil, ekonomik bir alışkanlık hâline gelmiştir.

Ordu, Güç ve Sadakatin Korunması

Roma İmparatorluğu'nun Doğu eyaletlerinde sadakatin sürekliliğini sağlayan en önemli unsur, imparatorluk ordusunun hem fiziki hem de sembolik varlığıydı. Roma ordusu yalnızca askerî bir kurum değil, aynı zamanda sosyal ve ideolojik bir sistem olarak işlev görüyordu (Campbell, 2002: 3). Lejyonlar, disiplin, *sacramentum militiae* (askerî yemin) ve hiyerarşi yoluyla imparatorluğa mutlak bağlılık üzerine inşa edilmişti. Bu sadakat biçimi, yalnızca askerî bir zorunluluk değil, imparatorluk düzeninin meşruiyetinin temel dayanağıydı. Ordu, hem Roma'nın dış tehditlere karşı varlığını koruyor hem de Doğu eyaletlerinde Roma barışının içsel garantörü olarak işlev görüyordu.

Roma ordusundaki sadakat anlayışı, antik dönem tarihçilerinin tanıklıklarıyla da desteklenmektedir. Cassius Dio'nun Septimus Severus (MS 193-211) dönemine ilişkin aktarımı Cassius Dio, *Rhomaika*, LXXV, 1-5), ordunun imparatorluk siyasetinde belirleyici rolünü göstermektedir. Dio'nun betimlemeleri, askerî bağlılığın imparatorluk düzeninin temel dayanaklarından biri olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ammianus Marcellinus'un geç dönem anlatımları (Ammianus Marcellinus, *Res Gestae*, Liber XXI-XXIII), askerî sadakatin imparatorluk düzeninin korunmasında merkezi rolünü sürdürdüğünü göstermektedir. Tarihçinin dili, askerî bağlılığın yalnızca hukukî değil, aynı zamanda ideolojik bir boyuta sahip olduğunu düşündürmektedir.

Roma'nın Doğu sınırındaki askerî yapılanma, sadakatin hem kurumsal hem toplumsal düzeyde nasıl yeniden üretildiğini göstermektedir. III. *Legio Cyrenaica* lejyonunun Arabia Petraea Eyaleti'nin Bostra'daki kalıcı üssü, yalnızca askerî bir karargâh değil, aynı zamanda sivil yaşamın çekim merkeziydi (Bowersock, 1983: 92). Roma'nın eyaletlere yönelik en öncelikli kaygısı, Roma ticareti ve ticaret yollarının güvenli bir şekilde işlemesi ve Romalıların güvenli bir şekilde seyahat edebilmeleriydi (Hall, 1996: 321). Lejyonların çevresinde gelişen yerleşimler, Roma yönetiminin sadakat kolonileri olarak da değerlendirilebilir. Lejyon kampları, yollar, pazarlar ve tapınaklar inşa ederek Roma düzenini yerel düzeyde somutlaştırmışlardır. Bu nedenle Doğu'daki Roma ordusu, savaş gücünden çok, düzenin görünür yüzü olarak işlev görmüştür (Bowersock, 1983: 101).

Askerî sadakat kavramı, Roma'da dinsel bir temele de dayanıyordu. *Sacramentum militiae* yalnızca bir asker yemini değil, tanrılar önünde verilen siyasi bir bağlılık andıydı (Campbell, 2002: 25). Asker, imparatorun kişiliğine değil, onun temsil ettiği *Res Publica* (kamu) düzenine bağlılık sözü veriyordu. Bu yönüyle ordu, Roma düzeninin kutsal bir uzantısıydı. Roma sadakati, ordu içinde disiplinle, ordu dışında güvenlikle özdeşleşmişti. Bu bağlamda ordu imparatorluk ideolojisinin icracısı konumundaydı (Ando, 2000: 102).

İmparatorluk sadakati yalnızca hukuk ya da ritüelle değil, askerî performansla da pekiştirilmiştir. Her zafer töreni, her imparatorluk kutlaması, askerî bağlılığını ve halkın minnettarlığını aynı sahnede birleştirirdi. Roma'nın gücü, kılıçla olduğu kadar, bu tür törenlerin ideolojik etkisiyle de sürdürülmüştür. İmparator hem başkomutan hem de tanrısal düzenin temsilcisi olduğundan Roma askerî yemininin hem hukukî hem dini bağlayıcılık taşıdığını ileri sürülmektedir (Rüpke & Ando, 2020: 33). Bu nedenle Roma ordusu, imparatorluk hukukunun kutsal biçimde sahnelendiği bir kurum hâline gelmiştir.

Doğu seferleri, Roma sadakati açısından özel bir anlam taşıyordu. Traianus ve Severus dönemlerinde Mezopotamya ve Roman Arabia'daki fetihler, yalnızca genişleme değil, aynı zamanda sadakat sınavlarıydı. Yerel halklar ve müttefik güçler, Roma'ya bağlılıklarını askerî hizmet yoluyla kanıtlamışlardır. Özellikle yardımcı birlikler (*auxilia*), yerel sadakatin imparatorluk hizmetine dönüştüğü kurumsal yapıları (Fratantuono, 2017: 65). Bu durum Roma'nın Doğu eyaletlerinde sadakati askerileştirme stratejisinin bir sonucuydu. Dolayısıyla Roma'ya hizmet eden halklar, Roma kimliğinin bir parçası hâline gelmişlerdi.

Bu dönemde ordu yalnızca savunma değil, toplumsal düzen aracı olarak işlev görmüştü. Lejyonların bulundukları bölgelerde güvenliği sağlamaları, ticaret yollarını korumaları ve imar faaliyetlerine katılmaları, Roma ordusunu halkın gözünde refahın temsilcisi hâline getirmiştir. Bu nedenle Roma'ya duyulan sadakat, ordunun varlığıyla somut bir biçimde hissediliyordu. Roma askerî, Doğu eyaletlerinde yalnızca bir savaşçı değil, barışın sürdürücüsüydü (Rostovtzeff, 1926: 98.)

Roman Arabia'da Roma ordusunun yerel halkla kaynaşması, sadakatin en kalıcı biçimlerinden birini yaratmıştır (Bowersock, 1983: 106). Bu eyaletteki Roma askerleriyle yerli topluluklar arasında ekonomik ve sosyal bağlar kurulmuş, zamanla bu ilişkiler evlilikler, ticari ortaklıklar ve dini pratikler yoluyla derinleşmiştir. Böylece Roma sadakati, yalnızca askerî bir disiplinden değil, günlük hayatın ortak deneyiminden doğmuştur.

Doğu eyaletlerinde ordunun bir diğer işlevi, Roma'nın ideolojik sınırlarını görünür kılmaktır. *Limes Arabicus* (sınır) boyunca inşa edilen kaleler, kuleler ve yol ağları, yalnızca savunma yapıları değil, Roma'nın mekânsal kimliğini tanımlayan unsurlardır (Isaac, 1998: 120). Bu yapılar, hem Roma hâkimiyetinin fiziksel sınırlarını hem de sadakatin coğrafyasını belirliyordu. Aynı zamanda ordu, imparatorluk kimliğini sürekli yeniden üreten bir ritüel topluluk haline gelmişti (Campbell, 2002: 34). Her yemin, her askerî tatbikat ve her imparatorluk kutlaması, sadakatin yeniden sahnelendiği bir törendi. Askerlerin davranışları, disiplin anlayışları ve kahramanlık anlatıları, Roma ideolojisinin pratik ifadeleri hâline gelmişti. Bu askerî ideolojinin bir uzantısı olarak, imparatorun kişiliği de sadakatin merkezine yerleştirilmiştir. İmparatorun *imperium* (komuta) yetkisinin yalnızca hukukî değil, performansla doğrulanan bir meşruiyet olduğu da savunulmaktadır (Ando, 2000: 111). Zafer alayları, imparator heykelleri ve lejyon sancakları, bu meşruiyetin sembolleri olarak kabul edilmektedir. İmparatorluk kültü ile askerî kült birleştiğinde, imparator artık sadece hükümdar değil, Roma'nın tanrısal düzeninin cisimleşmiş hâline dönüşür. Bu ideolojik yapı, sadakatin hem yukarıdan hem aşağıdan beslenmesini sağlamıştır.

Kriz Anlarında Sadakat: Iudaea ve Palmyra

Roma İmparatorluğu'nun Doğu eyaletlerinde sadakat düzeni her zaman istikrarlı bir süreklilik arz etmemiştir. *Principatus* döneminde az da olsa ortaya çıkan politik, ekonomik ve dinsel krizler, Roma'ya duyulan bağlılığın biçimini de dönüştürmüştür. Bu dönem sadakatin yeniden müzakere edildiği dönemler olarak tanımlanmaktadır (Sartre, 2005: 303). Özellikle Palmyra örneği bu dönemin simgesidir. Zenobia'nın başlattığı hareket, Roma sadakatinin reddi değil, Doğu'nun Roma içinde kendi yerini yeniden tanımlama girişimiydi (Sartre, 2005: 305). Bu süreç, sadakatin salt itaat olmaktan çıkıp siyasi müzakerenin ve bölgesel kimlik ifadesinin bir aracı haline geldiğini gösterir.

Zenobia'nın krallığı, Roma sadakatinin yerel biçimlerde nasıl evrildiğini gösteren en çarpıcı örnektir. Palmyra'nın III. yüzyılın ortalarına kadar Roma düzeniyle tam uyum içinde olduğu bilinmektedir (Millar, 1993: 187). Şehir hem ticaret ağlarının bir merkezi hem de Roma'nın Doğu politikalarının sadık uygulayıcısıydı. Ancak Sasani tehdidi ve Roma'nın askerî zayıflığı, Palmyra'yı kendi güvenliğini sağlama sorumluluğunu üstlenmeye zorladı. Bu durum, Zenobia'nın Roma adına hareket eden fakat giderek bağımsızlaşan bir güç konumuna yükselmesine yol açtı. Zenobia'nın bu eylemi sadakatsizlikten çok, Roma içinde yerel inisiyatifin aşırı büyümesi olarak değerlendirilmektedir (Millar, 1993: 190-192).

Modern tarihçi Bowersock, Roman Arabia'da Zenobia'nın hareketini yerel sadakatin imparatorluk sadakatine dönüştüğü sınır durumu olarak yorumlamaktadır (Bowersock, 1983: 128). Palmyralılar Roma'nın imparatorluk dilini, siyasi meşruiyet talebinin aracı olarak kullanmışlardı. Zenobia'nın unvanlarında ve resmi belgelerinde Roma terimlerinin devam etmesi bu durumun kanıtıdır. Aslında Zenobia Roma'ya karşı değil, Roma'nın dilinde konuşuyordu; sadakati reddetmemiş, yeniden yorumlamıştı (Bowersock, 1983: 130). Zenobia örneği, Roma'nın Doğu eyaletlerinde sadakatin katı bir itaat değil, esnek bir diyalog biçiminde işlediğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Sadakat krizinin bir diğer boyutu, dinsel kimliklerle Roma düzeni arasındaki gerilimde görülür. Iudaea'da başlayan Yahudi isyanlarının, Roma'nın Doğu politikası açısından sadakat sınırını oluşturduğu kabul edilir (Smallwood, 1976: 223). İlk isyan (MS 66-70) ve Bar Kokhba ayaklanması (MS 132-135), Roma'nın dinsel hoşgörüsünün sınırlarını zorlamıştır. İmparatorluk perspektifinden bakıldığında, Roma'nın birçok halka karşı başarıyla uyguladığı yöntemler, Iudaea'da aynı sonu vermemiştir. Bunun sonucunda Roma, barışı sağlamak amacıyla silaha başvurmak zorunda kalmıştır (Hall, 1996: 334). Aslında Roma, Yahudiliği tehdit olarak değil,

itaat eksikliği olarak algılamış; dini birliği değil, politik sadakatini korumaya çalışmıştır (Smallwood, 1976: 225). Roma'nın sorunu din değil, egemenlikti. Yahudiler, imparatorluk ritüellerine katılmadıkları için değil, Roma'nın otoritesini sembolik olarak tanımadıkları için cezalandırıldılar. Bu bağlamda Yahudi direnişi, sadakatin dinsel farklılık karşısındaki esnekliğinin nerede sona erdiğini kanıtlar niteliktedir. Iosephus'un anlatımında (Iosephus, *Bellum Judaicum*, 2.389-392), Roma'ya itaat ile dinsel bağlılık arasındaki ilişki tartışılmakta; Roma egemenliği ilahi takdir bağlamında da yorumlanmaktadır. Bu anlatım, politik sadakat ile dini yorum arasındaki geçirgenliği göstermektedir.

Roma sadakat politikası Yahudilere karşı sertleşse de dinsel çeşitliliğe dayalı yönetim modelini tamamen terk etmemişti. İmparatorlar, Doğu'daki tanrı kültlerini yasaklamak yerine Roma *panteomuna* dahil etmeye devam etmişti (Sartre, 2005: 318). Bu uyum politikası, Doğu eyaletlerinde ritüel sadakatin sürmesini sağlamıştı. Yahudi isyanları dışında, Roma idaresine karşı geniş çaplı dinsel direnişler görülmemişti. Bu durum, Roma'nın din politikalarının başarısını ve sadakatin esnek karakterini kanıtlar. Roma dini dayatmamış, itaati ritüel biçiminde ifade etmeyi öğretmişti (Smallwood, 1976: 235).

III. yüzyıl krizleri, sadakatin askerî ve ekonomik temellerini de sarsmıştı. Millar, MS 235-284 arasındaki dönemi sadakatin yıpranması çağı olarak tanımlamaktadır (Millar, 1993: 210). Sürekli iç savaşlar, sınır baskınları ve enflasyon, Roma barışını zedelemiş ve merkezi otoritenin Doğu eyaletleri üzerindeki etkisini zayıflatmıştı. Ancak Millar'a göre bu dönem, Roma'nın Doğu'daki yönetim modelinin dayanıklılığını da gösterir. Kent idareleri, askerî valiler ve yerel elitler arasında kurulan ağlar, merkezi otorite çökerken bile imparatorluk sadakatinin yerel biçimlerini yaşatmıştı (Millar, 1993: 213). Roma artık tek bir güç değil, çok merkezli bir sadakat sistemi haline gelmişti.

III. yüzyıl krizlerinde sadakatin yeniden tanımı çoğu zaman Roma'nın ideolojik dilinde gerçekleşmiştir. Bowersock, bu dönemde Roma'nın Doğu'daki imajının parçalanmış ama yine de merkezi kalan bir yapıya büründüğünü belirtir (Bowersock, 1983: 140). Kentler, kendi imparatorluk kültürlerini sürdürmüş, vergilerini toplamış ve askerî düzeni korumuştur. Bu durum, Roma sadakatinin artık merkezden değil, aşağıdan yeniden üretilen bir meşruiyet biçimi haline geldiğini gösterir (Bowersock, 1983: 143). İmparatorluk, tebaasının ritüel ve idari alışkanlıklarında yaşamaya devam etmişti. III. yüzyıl sonrası dönemde Roma sadakati hukukî bir zorunluluktan çok, ahlâkî bir yükümlülüğe dönüşmüştü (Rüpke & Ando, 2020: 201).

Sartre ise III. yüzyıl krizini bir sadakat mutasyonuna benzetmektedir. İmparatorluğun çözülme sürecinde bile Roma kimliği ve dili Doğu eyaletlerinde kültürel bir bağlılık olarak sürmüştür (Sartre, 2005: 321). Bu bağlılık, dinsel ve ekonomik sadakat unsurlarının birleşimiyle oluşmuştu. Kriz sonrasında Diocletianus (MS 284 - 305) ve ardılları, Doğu eyaletlerinde yeniden merkezi denetim kurarken sadakati eski anlamıyla değil, yeni bir idari bağlılık olarak tanımladılar. Artık sadakat, ritüel ve onur temelli bir erdem olmaktan çok, bürokratik bir görev bilinci haline gelmişti. Bu yeniden tanım, Roma'nın Doğu'daki uzun ömürlülüğünü açıklayan en önemli etmenlerden biridir.

Roma imparatorluk ideolojisi çökerken bile Doğu eyaletlerindeki kentler ve topluluklar sadakati yeni imparatorluklara aktarılabilir bir değer olarak korumuşlardı (Millar, 1993: 213). Doğu Roma İmparatorluğu Döneminde bile kentlerin yönetim dili, unvanları ve onur sistemleri Roma'nın kalıplarını sürdürmüştü. Doğu dünyasında Roma'ya duyulan sadakat, zamanla ideolojik bir bağlılıktan çok, kültürel bir alışkanlık ve yönetim geleneği biçiminde devam etmişti (Sartre, 2005: 329).

Tartışma

Roma'nın Doğu eyaletlerinde kurduğu sadakat sisteminin başarısı, her şeyden önce çeşitliliği yönetebilme kapasitesinde yatıyordu. Roma Doğusu'nun kentleri birbirinden farklı kültürel, dilsel ve dinsel gelenekleri korurken ortak bir Roma çerçevesi içinde varlıklarını sürdürdüler. Bu çerçeve, zorunlu bir merkezileşmeden ziyade, idari ve sembolik bir birlikti. Roma otoritesi, kentlerin kendi kendini yönetme geleneklerini sürdürmelerine izin vererek sadakati bir rıza haline getirdi.

Bu gönüllü bağlılık biçiminin dinsel düzlemdeki yansıması imparatorluk kültürüydü. İmparatorluk kültürü, yalnızca politik bir sadakat biçimi olarak değil, Roma ideolojisinin ritüel temsiliydi. Doğu eyaletlerinde imparatora tapınma, bir inanç eylemi değil, Roma düzenini sembolik olarak yeniden kuran bir törensel pratikti. Bu ritüeller,

imparatorlukla yerel toplumlar arasında karşılıklı bir meşruiyet alışverişi yaratıyordu. İmparator, tanrısal bir kimlik kazanırken şehirler Roma'nın gözünde sadık tebaalar olarak yeniden tanımlanıyordu.

Ekonomik ve idari düzlemde ise sadakat görünmez bir sözleşme biçiminde işlemişti. Roma barışının kalıcılığı ekonomik istikrarla ölçülür. Roma düzeni, güvenli ticaret yolları, adil vergi sistemi ve altyapı yatırımları sayesinde, Doğu eyaletlerinde maddi refaha dayalı bir meşruiyet inşa etmiştir. Halk için Roma, yalnızca bir hükmeden değil, düzenin ve refahın teminatıydı. Roma yolları, köprüleri ve mil taşları yalnızca mühendislik harikaları değil, aynı zamanda imparatorluk otoritesinin sembolleriydi. Bu yapılar, halkın gündelik yaşamında Roma otoritesini somut biçimde görünür kılarak imparatorluk düzenini doğallaştırmıştır.

Sadakatin askerî boyutu da bu sistemin ayrılmaz bir parçasıdır. *Sacramentum militiae* imparatorluk düzeninin ideolojik sürekliliğini garanti eden en güçlü kurumdu. Roma ordusu, yalnızca bir savaş aracı değil, sadakatin öğretildiği bir okuldu. Disiplin, yemin ve itaat, Roma'nın Doğu eyaletlerinde barışın sürekliliğini sağlayan üç temel unsur olarak işlev görmüştür. Roma askerleri, halkla iç içe bir yaşam sürüyor, yerel toplumlara Roma'nın düzen, refah ve koruma sembolü olarak görünüyordu. Bu nedenle Roma'ya sadakat, sadece tapınaklarda değil, askerî disiplinin gündelik pratiğinde de yeniden üretiliyordu.

Roma'nın imparatorluk ideolojisinde sadakat, hem hukukî bir yükümlülük hem de dini bir görev olarak da tanımlanmaktadır. İmparatorun tanrısal hukukla özdeşleştirilmesi, itaatın hem dünyevi hem kutsal bir erdem haline gelmesini sağladı. Bu nedenle Roma sadakati, sıradan bir politik bağlılık olmaktan çıkıp dünya düzenin sürdürülmesi olarak algılandı. Bu çerçevede imparatorluk ideolojisi, Roma'yı yalnızca bir devlet değil, düzenin evrensel biçimi olarak tanımladı. Sadakat, artık ne yalnızca Roma'ya ne de bir hükümdara yönelmişti; Roma'nın temsil ettiği evrensel düzenin sürekliliğine yönelik bir bağlılığa dönüşmüştü. Bu düzen kırılğan görünmese bile Zenobia'nın Palmyra'sı, Yahudi isyanları ve III. yüzyıl krizleri, Roma sadakatının esnekliğini sınamıştı. Bu dönemde sadakat reddedilmese de yeniden yorumlanmıştı. Zenobia'nın unvanlarında *Augusta* sıfatını kullanması, Roma'nın meşruiyet dilini hâlâ koruduğunu kanıtlar. Aynı şekilde, Yahudi isyanları Roma'nın dini hoşgörüsünün sınırlarını zorlamış, ancak Roma düzeninin temeli olan politik sadakat fikrini ortadan kaldırmamıştır. Aslında Roma için asıl mesele inanç değil, otoritenin tanınmasıydı. Bu örnekler, Roma sadakatının katı bir itaat değil, müzakere edilebilir bir bağlılık biçimi olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır.

Doğu eyaletlerindeki sadakat, III. yüzyıl krizinden sonra yeni bir anlam kazandı. Diocletianus döneminde imparatorluk yönetimi merkezileşmiş olsa da yerel sadakat biçimleri tamamen ortadan kalkmadı. Roma kimliği artık bir imparatorluk vatandaşlığı değil, idari kültürün bir dili hâline gelmişti. Roma'nın Doğu'da bıraktığı en kalıcı miras, siyasi birlik değil, sadakatin bu kurumsallaşmış biçimiydi. Halkın gözünde Roma, bir yönetici gücün ötesinde, düzenin ve sürekliliğin karşılığıydı.

Sonuç

Roma İmparatorluğu'nun Doğu eyaletlerinde sadakat olgusu; ne yalnızca siyasi bir bağlılık ne de dinsel bir teslimiyet olarak tanımlanabilir. Sadakat, Roma'nın doğuda kurduğu hâkimiyet biçiminin en karmaşık ama aynı zamanda da en kalıcı unsuru olmuştur. Bu sadakat; hem idari rıza hem de kültürel katılım üzerinden inşa edilmiş; yerel kimliklerin bastırılmadan imparatorluk düzenine dahil edilmesiyle anlam kazanmıştır. Roma Doğusu'nda barış ve istikrarın temeli, zorlamadan çok uzlaşmaydı. Roma yönetimi, farklı halkların geleneklerini kendi ideolojik sistemine katarken onların yerel kimliklerini imparatorluk meşruiyetinin bir aracı hâline getirdi. Böylece sadakat, Roma'nın doğuda kurduğu düzenin hem aracı hem sonucu oldu.

Bu çalışma göstermektedir ki Roma'nın *Principatus* döneminde Doğu eyaletlerindeki uzun ömürlü hâkimiyeti, zora dayalı bir sistemle değil, çok katmanlı bir sadakat yapısıyla gerçekleşmiştir. Bu sadakat, dini ritüellerde sembolleşmiş, hukukta meşrulaşmış, ekonomide somutlaşmış, orduda disiplinleşmiş ve kültürel alışkanlıklarda kalıcılaştırmıştır. Roma, halklarının kimliklerini yok etmeden onları kendi düzeninin parçası hâline getirebilmiştir. Bu yönüyle imparatorluk, modern anlamda bir çoğul yönetim modelinin antik örneğini sunar.

Roma sadakati, Doğu eyaletlerinde bir medeniyet dili hâline gelmiştir. Roma İmparatorluğu yıkılsa bile Roma'ya sadakat idari pratiklerde, kentlerin mimarisinde ve halkın düzen arzusunda yaşamaya devam etmiştir. Bu nedenle Roma sadakati, yalnızca antik çağın bir politik kavramı değil, Akdeniz'in kültürel tarihinde düzen, istikrar ve aidiyet düşüncesinin sürekliliğini temsil eder. Roma Doğusu, imparatorlukla birlikte bir sadakat sistemi kurmuş ve bu sistemi, Roma'nın çöküşünden sonra bile yaşatmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkı Oranı

Çalışma, tek yazarlı olup yazarın katkı oranı %100'dür.

Etik Kurul İzni

“Roma’nın Doğu Eyaletlerinde Yerel Kimlik ve İmparatorluk Sadakati” adlı çalışma kapsamında herhangi bir anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, ya da başka görüşme teknikleri kullanarak katılımcılardan veri toplamadığımı, insan ve hayvanlar üzerinde deney, vb. yapmadığımı, kişisel verilerin korunması kanununu ihlal etmediğimi; bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalardan olduğunu sorumlu yazar olarak beyan ederim.

Kaynakça

- Ammianus Marcellinus. (1935). *Res Gestae*. (Ed. and Trans. J. C. Rolfe). Loeb Classical Library. Harvard University Press.
- Ando, C. (2000). *Imperial ideology and provincial loyalty in the Roman Empire*. University of California Press.
- Aytüre, S. (2021). “Roma İmparatorluk Çağı’nda Küçük Asya’da Yerel Yönetim ve Kurumsal Düzenlemeler”, *History Studies*, 13/2, 535– 544. DOI Number: 10.9737/hist.2021.1000
- Bowersock, G. (1983). *Roman Arabia*. Harvard University Press.
- Butcher, K. (2003). *Roman Syria and the Near East*. British Museum Press.
- Campbell, B. (2002). *War and society in imperial Rome, 31 BC-AD 284*. Routledge.
- Cassius Dio. (1914). *Roman History*. (Ed. and Trans. Earnest Cary). Loeb Classical Library. Harvard University Press.
- Davenport, C. (2019). *A History of the Roman Equestrian Order*. Cambridge University Press.
- Güngörmüş, Ö., & Üreten, H. (2017). Antik lydia bölgesinde bir kent ve neokorosluğu: Philadelphieia. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(3), 97–109. <https://doi.org/10.21551/jhf.359160>
- Hall, J. F. (1996–1997). The Roman province of Judea: A historical overview. *Brigham Young University Studies*, 36(3), 319–336.
- Iosephus. (1927). *Bellum Judaicum (The Jewish War)*. (Ed. and Trans. H. St. J. Thackeray). Loeb Classical Library. Harvard University Press.
- Isaac, B. (1998). *The Near East under Roman Rule: Selected papers*. Brill.
- Lendon, J. E. (1997). *Empire of Honour: The art of government in the Roman world*. Oxford Clarendon Press.
- Lomas, K., Gardner, A., & Herring, E. (2013). Creating ethnicities and identities in the Roman world. *Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement*, 120, 1–10.
- Maier, F. G. (1995). Megaorganisation in antiquity: The Roman Empire. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 151(4), 705–713.

- Martin, J. (1995). The Roman Empire: Domination and Integration. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 151(4), 714–724.
- Mattingly, D. J. (2024). Imperial power and its limits: Social and cultural integration and resistance in the Roman Empire. In J. Tanner & A. Gardner (Eds.), *Materialising the Roman Empire*. UCL Press.
<https://doi.org/10.2307/jj.6914759.19>
- Millar, F. (1993). *The Roman Near East, 31 BC–AD 337*. Harvard University Press.
- Mitchell, S. (1993). *Anatolia: Land, men, and gods in Asia minor. Vol. I*. Oxford Clarendon Press.
- Morley, N. (2010). “They called it “civilisation”: The dynamics of cultural change. In *the Roman Empire: roots of imperialism*. Pluto Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt183pb5x.9>
- Price, S.R.F. (1984). *Rituals and power: The roman imperial cult in Asia Minor*. Cambridge University Press.
- Rostovtzeff, M. (1926). *The social and economic history of the Roman Empire*. Oxford Clarendon Press.
- Rüpke, J, and Ando, C. (Eds.). (2020). *Religion and law in classical and christian rome*. Berlin De Gruyter.
- Sartre, M. (2005). *The Middle East under Rome*. Harvard University Press.
- Sherwin-White, A. N. (1996). *The roman citizenship*, Oxford University Press.
- Slootjes, D. (2009). Local “potentes” in the Roman Empire: A new approach to the concept of local elites. *Latomus*, 68(2), 416–432.
- Smallwood, E. M. (1976). *The Jews under Roman Rule: From Pompey to Diocletian*. Brill.
- Tacitus. (1900). *Annales and Histories*. (Ed. and Trans. Henry Furneaux). Oxford Clarendon Press.
- Woolf, G. (2022). *Rome: An empire’s story. 2nd ed*. Oxford University Press.
- Yurtsever, A. (2015). Neokoros düşüncesinin kökeni ve gelişimi: Tanrı, kutsal krallık ve yönetici ilişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 1-16. <https://doi.org/10.18037/ausbd.66091>

EXTENDED SUMMARY

This study examines the concept of loyalty in the eastern provinces of the Roman Empire not merely as an expression of political allegiance, but as a multifaceted phenomenon shaped by ritual, administrative, economic, and military elements working in tandem. The cultural diversity and long-established local institutions of the Eastern provinces provide a broad context for understanding the different dimensions of the relationship between Roman administration and communities. Within this framework, the article argues that the Roman Empire was able to maintain its long-term dominance in the Eastern provinces not through a regime based on coercion, but through a system that was able to relate to local traditions and engage with social practices. This study examines the concept of loyalty in the Eastern provinces of the Roman Empire, not merely as an expression of political allegiance, but as a multifaceted phenomenon shaped by the interplay of ritual, administrative, economic, and military elements. Within this framework, the article aims to demonstrate that Rome's ability to maintain its dominance in the eastern provinces for a long period of time was possible not through a regime based on coercion, but through a loyalty that was able to connect with local traditions and develop in harmony with social practices.

One of the most visible forms of loyalty is the imperial cult. Honouring the emperor as a sacred or semi-sacred figure facilitated the acceptance of Roman authority by local populations, thereby intertwining political authority with religion. Sacrifices offered at temples, festivals held in the emperor's name, and priestly duties were the fundamental areas where the Roman order was reinterpreted through local rituals. The imperial cult created a continuous channel of communication between Rome and local communities.

The ritual aspect of loyalty is not limited solely to the imperial cult. Ceremonies, games and days of sacrifice held throughout the year in the cities contributed to the acceptance of the Roman order by society and its establishment in the public memory. Local elites played important roles in these ceremonies, both reinforcing their own social status and making their relationship with the Roman order visible. This situation demonstrates that loyalty is a process intertwined with social life. The administrative dimension of loyalty lies at the heart of the model of governance implemented by Rome in its eastern provinces. By undertaking tasks such as city councils, tax collection, conducting judicial processes, and regulating public affairs, they both preserved their autonomy and played an active role in the imperial administration of the provinces.

Administrative order manifested itself not only at the institutional level but also in the physical structure of cities. Forums, theatres, temples and public buildings allowed Roman architectural style to blend with the local urban fabric, ensuring that the imperial order was visibly embodied. This spatial visibility removed the sense of loyalty from being merely a political allegiance and linked it to the community's general perception of order. Rome's infrastructure investments, such as aqueducts, bridges, warehouses, and marketplaces, both facilitated commercial activities and ensured the visibility of Rome's presence in cities.

Economic stability should be considered a central element in the formation of loyalty. The peaceful environment provided by Pax Romana enabled trade and production to continue uninterrupted in the eastern provinces. Rome's extensive road network facilitated the safe continuation of trade. The protection of trade goods and the regular operation of ports ensured that the local population viewed Roman rule as the fundamental guarantee of economic activity, and loyalty became not only a ritual or administrative allegiance, but also a rational choice for the continuation of economic life.

Military structures played a significant role in reinforcing both the practical and symbolic dimensions of loyalty. The legions stationed in the eastern provinces not only provided military defence but also interacted intensively with local communities, helping to embed the Roman order into the social fabric. New settlements developed around military garrisons strengthened Rome's presence in the region. Economic and social activities in these settlements facilitated the development of mutual relations between soldiers and civilians, making it easier for the Roman identity to be embraced at the local level.

The study also highlights how loyalty was redefined during times of crisis. The political and economic developments of the third century placed certain strains on loyalty relationships; however, this did not lead to the complete disappearance of loyalty, but rather ensured that it was reinterpreted in different ways according to changing circumstances. The rise of Queen Zenobia of Palmyra is a striking example of this process. The titles and official language used by Zenobia demonstrate that she maintained her connection with Roman

tradition; this reveals that loyalty is not merely an expression of allegiance but also a political tool that can be reshaped. The Jewish revolts are significant in that they reveal the fundamental elements that limited Rome's understanding of loyalty. Rome showed considerable tolerance for religious diversity; however, this tolerance reached its limits when imperial authority was not recognised at a symbolic level. This example demonstrates that Rome defined loyalty in the East at both the political and ritual levels.

In conclusion, the study evaluates the concept of loyalty in Rome's eastern provinces as a multifaceted and adaptable structure, demonstrating that the empire's long-term presence in these regions was made possible by this flexible and layered understanding of loyalty. Loyalty was not merely an allegiance demanded by Rome; it became a process reproduced by local communities within their own traditions, institutions, and daily life practices. In this context, Rome's legacy in the East represents not only a practice of sovereignty but also the historical continuity of an administrative approach in which loyalty was structured in cultural, administrative, and ritual dimensions.